

KÖZMŰVELŐDÉS.

Az erdélyi róm. kath. irodalmi társulat heti közlönye.

MEGJELENIK MINDEN SZOMBATON.

Előfizetési díj:	A társulat minden rendű tagjai a lapot tagdíjaikért kapják.	Ugy a lap szellemi részét illető cikkek, mint az előfizetési pénzek a „Közművelő- dés” szerkesztőségének Gyulafehérvárra a várba küldendők.
Egész évre ... .. 4 frt.		
Félévre ... .. 2 „		
Negyedévre ... .. 1 „		

Az egységes középiskola.

I.

A jelen cikket még a múlt évi december elején nyújtottam volt át tisztelt főszerkesztőnknek, akkor tehát, midőn az egységes középiskola kérdése még csak ébrényben látszott létezni, vagy legalább a nagy közönség előtt kevésbé volt ismeretes, mint manapság, midőn e fontos tárgy megvitatása már általánossá vált, de kath. középiskoláink ügyeiről szóló más, igen beesés közlemények miatt lapunkból mind ez ideig elmaradott.

Ezen oknál fogva természetes, hogy az idő haladtával e fontos kérdés megoldása iránt tett lépések is mai nap már részben előbbre haladtak, mint azok e cikkemben jelezve vannak; soraim azonban annak daczára általánosságban mégis megfelelnek ez ügy mai tényállásának. — Sőt mondhatom, hogy éppen ezért, mivel e tárgyalandó kérdés most országszerte felvetődött és a szakköröket és egyeseket mindenütt élénken foglalkoztatja, cikkem is, habár az újdonság színezetéből valamit veszített, elég időszerűvé vált.

Alig hat éve, hogy a középiskoláinkról szóló törvény hazánk ezen tanintézetének működését általánosságban meghatározta és megállapította, s alig hat éve, hogy ezen szentesített törvény alapján a vallás- és közoktatásügyi magy. kir. miniszter rendeleteivel a gymnasiumi és reáliskolai tanítás terve részleteiben is körülíratván, az arra vonatkozó utasítások is kiadattak, melyeknél fogva ezek intézeteinkre és az azokban működő tanterökre nézve kötelezővé lettek s megérthető s kivethető értelmök szerint alkalmaztattak s manapság is alkalmaztatnak.

Ezen törvény megállapítása óta még egy évtized nem mult el, s immár hangoztatják, hogy középiskoláink gyökeres átalakítására van kilátásunk.

Tehát reménykednünk kell, hogy az alig megértett és megszokott, alig áttanulmányozott középis-

kolai tanterv új formába lesz öntve, és összes tanügyünknek e fontos tényezője ismét egy új stadium kezdőpontjára lesz helyezve.

Ezen kilátásba helyezett reformálás nem szól esekélyebb dologról, mint hogy a jelenleg ketté ágazó középiskolák (gymnasium és reáltanoda) egységessé tétessenek.

Nagy terv ez, mely minket talán Rattich (szül. 1571) és Comenius (szül. 1592) küzdelmeinek terére is varázsolhat! *)

Lehet azonban az is, hogy ez mind simán és szépen átmegy egy boldogabb jövő megalapítására minden nagyobb küzdelem és harez nélkül.

Ha a kilátásba helyezett gyökeres átalakítás ügyünknek csakugyan előnyére fog válni, s ha ezen új tervezet csakugyan a számos régi és a számtalan újabb bajokon egyuttal segíteni fog és egy állandóbb vagy éppen számos esztendőre való megállapodáshoz vezet, akkor ezen, a tanügy láthatárán felesillamló új mozgalmat legőszintébb öröm-üdvözlettel fogadjuk.

Ha ellenben ezen ujonnan tervezett programmu életet nyervén, csak folytatása lenne az ezelőtti folytonos próbálgatásoknak, s ha szerenesetlen tanügyünk ezáltal is mint a klinikai asztalra feszített szerves test esupán csak vivisectióknak véghezvitelére lesz kitéve; akkor betakarjuk szemünket s elfordulunk fájós szívvel e kísérletektől — azért, hogy ne is lássuk a szerenesetlen áldozatnak mesterséges uton előidézett rángatózásait s végnélküli kintlódásban nyilvánuló vajadásait; — mert ezen áldozat megtestesült képviselői nemzetünk drága kinese: az ifju nemzedék!

*) Ezen még a múlt évi decemberben előre látott s itt kitejezett aggodalmam már részben teljesülni látszik, mert a görög nyelv kérdése hossza s élénk tanácskozás tárgyát képezte jan. 22-én a középisk. tanáregyesület ülésén. A vita azzal végződött, hogy 13 szavazattal 11 ellen Janesó Benedek előadó javaslatát fogadták el a görög nyelv tanításának mellőzése iránt.

Nagyon fontos tartalmu program az, melyet Csáky Albin gróf vallás és közoktatásügyi m. k. miniszter a középiskolák gyökeres reformálása érdekében talán ma-holnap megvitatás és megszavazás végett az országgyűlés asztalára fog letenni.

Talán rövid idő múlva alkalmunk lesz, ezen tanügyünket lényegesen érintő programmal megismerkedhetni, mert egy fővárosi lapból értesültem, hogy a miniszter ezen reformálásra vonatkozó fölveteket már határozott program alakjában bírja, a melyről minden kínálkozó alkalommal szokott öszinteségével már nyilatkozik is.*)

A programhoz, mely előttem ismeretlen, természetesen még nem szólhatok; de bátran megkezdhetjük ez ügyben az általános eszmecsere azon reményben, hogy ha esakugyan tény az hogy a miniszternek kész terve van a fölveteket illetőleg, akkor várható, hogy az itt-ott még mindig sántikáló tanügyünk egyes hibái ezen emlegetett reformálás alkalmával orvosoltatni is fognak.

Lehet, hogy ezen nagy mozgalom által tanügyünk egész új, korunknak teljesen megfelelő sphérába fog lépni, úgy hogy tanítványaink feladatuknak tökéletesen megfelelhessenek.

Az erre vonatkozó véleményünket nem a levegőből vonjuk le, nem; mert van konkrét alapunk, melyből azt meríteni jogunkban áll: hisz' közoktatásügyi miniszterünk eddigi működéséből és a tanügy élén álló rövid ténykedéseiből már felismerhettük nemes és a tanügyet hatalmasan előre mozdító intenióit, melyeknél fogva bátran bizhatunk a miniszter jóakarátában, szakértelmében és erélyességében. — S épen úgy bízunk a magyar társadalom illetékes tényezőiben, kik ez ügyben a terv szerencsés kivételét illetőleg a reformáló miniszternek hatalmas, erős támaszai leendnek.

Az egységes iskola nem egészen új dolog, mert mielőtt a realiskolák a múlt század elején lassanként a gymnasiumoktól teljesen elváltak volt, átmeneti korszak is létezett, melyben a realistikus és a humanistikus irány párhuzamosan haladott az egyes intézetekben.

A különvált realiskolák már 1770-ben meglehetősen virágzásnak indultak s midőn Herker János***) Berlinben látta, hogy a Semler Kristóf által 1738-ban Halléban alapított legelső realiskola igen szép eredményeket mutatott föl, ő is sietett 1747-ben Berlinben — sorra nézve a másodikikat — felállítani.

Csak ezen időtájt váltak ketté a gymnasiumok és a realiskolák.

De az egységes iskola nemesak volt, hanem meg is van mai napság Svéd- és Norvégországban, hol a kombinált gymnasiumok és realiskolák ha teljesekek, a németországi gymnasiumokkal egyenrangúak, a nem teljesekek pedig a felsőbb polgári iskoláknak felelnek meg.

Ezen kombinált iskolák mellett a tanügyre sokat áldozó Svédországban az általános műveltség igen szépen fejlődik, s mondhatni, hogy a svédek műveltség és tudományra nézve igen magas polezon állanak.

A tudomány minden ágában már rég kitűntették magukat és a legnéptelenebb vidékeken is alig van rá eset, hogy száz közül csak egy is ne tudjon olvasni és írni.

*) Ez még a múlt évi decemberben volt. Dr. Cs.

**) A hallai realiskolának volt tanulója.

Kombinált iskolák voltak már és vannak még, maga ezen életre való eszme tehát nem új s nem valami rendkívüli, de alkalmazva a mi viszonyainkra, az már mindenesetre nem közömbös dolog, mert ha középiskoláink történetét a régiektől kezdve az újabb időkig csak futólagosan is átpillantjuk, rögtön láthatjuk, hogy tanügyünkben középtanodáinkra nézve vagy átalakításra, átmeneti intézkedésre, reformálásra, reformálás után ismét átalakításra, aztán ismét átmeneti intézkedésre és erre újból reformálásra, javításra, tatarozásra, stb. stb. volt szükség, még pedig gyors és folytonos egymásutánban; vagy ha ezek az intézkedések sorrendet nem követtek, akkor az egész tanügyi szerkezet — pihent, vagy magyarán mondva, hátra maradt.

A múlt századtól a mostani század közepeig, vagyis az ötvenes évekig tényleg beállott volt ama boldog pihenés, s míg más országok óriási haladást tettek, addig szépen eszedesen nyugodott hazánk iskolatgye s aludta boldog álmait!

Úgy gondolom, hogy nem hibázunk, ha ezen felsoroltak alapján most, midőn középiskoláink gyökeres vagy talán csak részbeni (?) reformálásáról szó van, nem minden aggodalom nélkül nézünk a jövő elé.

Mert tagadhatatlan és általában elismert tény, hogy a középiskolai tanítás és nevelés a társadalmi fejlődés egyik legfőbb tényezője: miért is kiváló fontossággal bír s legnagyobb figyelmünkre méltó.

De mielőtt még a jövőben is csak kilátásba helyezett reformokról többlet szólnék, lássuk előbb, hogy miért és miképen történt az, hogy a realiskola a gymnasiumtól elvált? Mik voltak tulajdonképen azon okok, melyek miatt az elválás, vagyis másképen mondva, a kiválás történt? Léteznek-e még azok, vagy pedig elenyésztek-e már? Ezeknek tárgyalása alapján aztán majd tüzetesebben és hathatósabb érvekkel szólhatok azoknak tervbe vett újbóli egyesítéséről.

DR. CSERNI BÉLA.

Az erdélyi káptalan levéltára Gyulafehérvárt*).

Levéltárak rendezésével, és okmányok kivonatolásával foglalkozni régtől fogva nem tartozik a kedves foglalkozások közé. Legalább nagy része a művelt embereknek ezen véleményben van, s a ki tudja, mennyi figyelmet, mennyi türelmet és kitartást igényel a nevezett munkának kifogástalan végzése, megerősítheti eme vélemény valóságos igazságát.

S én mégis ily oklevéltári, nem moandom kutatással vagy tanulmányozással, de jegyzetekkel és kivonatokkal állok elő, mik elég szárazok önmagukban, hogy az olvasót, ki a történelmi forrásokat nem szereti, megijeszszék vagy legalább ál-

*) Ezen, minket közelebről érdeklő munkát már megjelent a „Történelmi Tár” 1889-iki évfolyama harmadik füzetében. Nagytudományú írója még a múlt évben jókor átadta, de a sok alkalmi és folyton sürgetett czikk miatt nem lehetett közölni; hanem már tovább nem halogathatjuk. Mi nem közölhetjük egészen a terjedelmes dolgozatot, úgy a mint az a „T. T.”-ban megjelent, mert ránk nézve a nyomdát illetőleg technikai nehézségekkel is jár; a mi olvasó közönségünk általán így is nagy haszonnal olvashatja; a kiket a dolog közelebről fog érdekelni, azok forduljanak a jelzett nyomás a „T. T.” hivatolt számához. Szerk.

massá tegyék. Azonban régebbi jegyzeteim egy része és a beceses „Történelmi Tár” iránti szeretetem arra ösztönöznek, és ezek érdemes szerkesztőjének tett ígéretem arra kötelez is engem, hogy ezen kis munkálattal — talán ezen téren az utolsóval — foglalkozzam, s bevezetésként elmondjam, hogyan jutottam én a bemutatott dolgok ismeretéhez.

Ezen évtized elején szóba jött, hogy a gyulafehérvári országos levéltár, ami az erdélyi káptalan örököseire való bízva, Budapestre az országos központi levéltárba fog felvitetni és avval egyesíteni. A dolog oda ért, hogy az 1882. évi XXIII. törvényezikk eme levéltárnak az országos levéltárral leendő egyesítését és Budapestre szállítását elrendelte. Én voltam ezen időben eme levéltár Conservatora, s mint ilyen, állásomnál fogva, és megbízás folytán is, a levéltár anyagát az átadásra előkészítettem, a kiválasztandókat elkülönítettem, és ezen munkát eredményét az illetékes hatóságnak bemutattam.

A levéltárnak Budapestre történt felszállítása után 1884-ben az átadás tényéről készített jegyzőkönyvet és kimutatást közre is bocsátottam, feltüntetve főbb vonásokban azt, a mi átadatott, és megnevezvén egyenként azon okmányokat, mik az átadott anyag szervezett rovataiból, ministeri engedelem mellett kivétettek, és itthon maradtak.

Az országos levéltár helyisége régi időktől fogva a gyulafehérvári székes templom magasabb tornyának földszinti részében volt elhelyezve, minek rendszeréről, a belügyminisztérium felszólítása folytán, az akkor már elgyengült egyetlen utolsó Requisitor helyett, terjedelmes leírást csináltam és káptalani átírással, a levéltár átadása előtt ezen leírás is a m. k. belügyminisztériumhoz fel lett terjesztve. A levéltár átadása után eme helyiség üresen maradt, nem lévén egyéb benne csak az úgynevezett „Cista Capitularis”, a mi a levéltári háromszáz fiók közül csak hetet foglalt el és a „Comitaturok” s „Centuriák” rovataiból itt hagyott azon okiratok, miknek részletes kivonatát, a mint említém, közre bocsátottam.

Ezen üresen maradt levéltári helyiség mintegy kínálkozott arra, hogy a káptalan honn létező irományai benne egyesítve legyenek. S nekem volt kedvem eme, a mások által unalmasnak és szükségtelennek vélt munkára. A székes templom sekrestyéjének felső, emeleti részében, rozszant, gyarló ládáknak, és a lépcsőház egyik oldalán, átlátszó fa rács alatt állott nagyobb mennyiségű iratok régi porlepetten heverték, miket minthogy a sekrestye a templomi felszerelés tárgyainak úgy is szük vala, onnan kosarakban lehordattam, gondosan kiporoztattam, és az üres levéltári helyiségbe behelyeztem. A régi regnicolaris cancellaria is (a püspöki udvarban lévő káptalani lak egyik szobájában) melyben az országos levéltár iratai lemásolandók valának egykor, most rendeltetésétől elesvén, abból az erdélyi káptalan alvinczi jószágát illető kis levéltárt, minek külön indexe és külön signaturája van, fiókos állványával együtt ide behoztam. Eme részlet egészen magán jellegű, s így természetesen sem rendezés, sem kivonatolás tárgyát nem képezhetette, és itt csak a behelyezés szempontjából van megemlíve.

Van még a káptalani leveleknek egy külön osztálya a káptalan restitutiójának idejéből, mi a múlt század közepétől kezdődő káptalani jegyzőkönyveknek mintegy háttérét és kiegészítő részét képezi. Jól ismerem, mert a jegyzőkönyvek alapján hozzá egy terjedelmes indexet készítettem. Ezen anyag a püspöki udvar főkapuja felett, a préposti laknak a bejárat

felett fekvő emeleti szobájában van letéve. Bár az anyagnem régi benne, mégis elég patriarchalis azon állapot, melyben én ama részt régóta lenni tapasztaltam. Ezen levéltári anyagot is a többivel egyesíteni óhajtottam ugyan, de oly akadályokba ütköztem, hogy szándékomról véglegesen lemondottam, és a különben is már elég nagy tömeg levéltári anyag rendezéséhez hozzáfogtam.

Jelen sorok célja eme rendezés alatt szerzett tapasztalatokról készült jegyzeteimet a feledékenységűtől megóvni, és menyinyiben az eredmény a közjóra is hasznos lehet, az érdekeltek közönségnek a „Történelmi Tár”-ban bemutatni.

Az anyag rendezése, és jegyzeteim elkészítése után, miket az illetékeseknek mutattam, főgondot fordítottam arra is, hogy a „Cista Capitularis” tartalma se kerülje ki figyelmemet, s a menyinyben ezek nélkül az általam 1884-ben közre bocsátott levéltári ismertetés hiányos vala, most a készített kivonatok közlésével pótolva legyen. Nem teszek evvel senkinek kárt, legkevésbé a káptalannak: mert bár eme „Cista” okmányai főleg és legnagyobb részben a régi káptalan birtokviszonyaira vonatkoznak: eme birtokok az 1556-ban bekövetkezett saecularisatio folytán, a káptalani testület minden egyéb jogaival együtt az erdélyi fejedelmi kincstárra átszállottak, s az azokról szóló okmányok ma, más, mint egyszerűen történelmi jelentőséggel nem bírnak és nem is bírhatnak. A történelmi jelentőségnek pedig az én törekvésem nemhogy kárára lenne, de egyenesen hasznára van, a mit említenem nem árt, bizonyítanom pedig nem szükséges.

Munkálatom csak nyári hónapokra, azok verőfényes napjaira és ezekben üres óráim értékesítésére szorítkozott. Mert az okmányok rendezése s olvasása, gyenge világítás mellett, vagy éppen homályos időben, éppen oly nehéz és kellemetlen lett volna, mint jegyzetek készítése rideg falak között, hidegben.

A levéltári anyagok csoportosítása és előleges rendezése után következő eredményre jutottam:

Vannak ezen gyűjteményben

I. Fejedelmi levelek: mik 1—9. csomagban vannak letéve.

II. Főurak, főtisztek, követek levelei és jelentései; 10—25. folyó számok alatt, időszereint is rendezve.

III. Erdélyi püspökök levelei: miket 26—38. folyó számok alatt berendeztem.

IV. Káptalani tagokat érdeklő levelek: 39—66. folyó számok alatt csomagokban.

V. Az erdélyi főkormányzók számos iratait a káptalanhoz, 67. és 68. szám alatt külön rendeztem (Gubernalia acta et decreta ezim alatt.)

VI. Számadási, alapítványi és periratok rovata alá 69—97-ig folyó számok alatt nagy mennyiségű anyagot helyeztem be, miket, minthogy esekélyebb érdekűek, bővebben nem részletezek.

VII. ezim alatt van a káptalan alvinczi levéltára; és

VIII. ezim alatt: Vegyesek, a 98. folyó számtól 112-ig.

Ezen tárgysorozat rendezésekor könnyű volt meggyőződnöm, hogy számos konstantinápolyi követjelentés gyűl egybe, melyek kiegészítő részét képezik azon követjelentéseknek, miket, miután azok innen az országos központi levéltárban kerültek, Szilágyi Sándor „Levelek és okiratok I. Rákóczy György keleti összeköttetéseihez” ezim alatt 1883-ban, Budapesten kiadott. Hogy eme követjelentéseket lehetőleg ki-

merítem, a Batthyányi könyvtár lomtarát is egyenként átvizsgáltam, s néhány igen szép darabot itt is találtam, s ehhez véve a könyvtár kézirati részében a Codex Authenticorum czim alatt több kötetben található és Ötvös Ágoston „Rejtelmes Levelei”-ben sem közölt követjelentéseket, hozzá fogtam a másolatok készítéséhez, és rendezéséhez, miben nekem az 1884/5. iskolai év papjelöltjei, kedves tanítványaim, nagy készséggel, és elfeledhetlen szívességgel segítségemre voltak, miéért, változott anyagi körülményeim folytán, hálaamat más-képpen nem tanúsíthatván, itt is nekik szíves köszönetet mondok. Ezen gyűjtemény még teljesebbé vált azáltal, hogy Barabás Samu tisztelt barátom a budapesti országos levéltárból némely még fel nem használt darabokat kiszedett, és a Codex Authenticorum darabjait híven másolva, az egész gyűjteményt a nyomdai munka fejlődésének ideje alatt is éber és munkás figyelemmel kísérte. Ezek alapján a magyar tudományos Akadémia költségén megjelent a gyűjtemény e czim alatt: I. Rákóczy György és a Porta. Levelek és Okiratok. Budapest 1888. XII. — 905. l.

A többi még hasznosítható irományok értékesítését örömmel másokra hagyom!

Ugyanezen tanulmányozás idejében a levéltári anyagnak főleg régibb, 1500. előtti részét beható figyelemre méltattam és bár nem mind, de mégis jó részben azokról kivonatokat készítettem s elkészülvén a Cista Capitularis tartalmával, azok közé emezeket idő rendje szerint beigtattam, s hogy a többiekől meg legyenek különböztetve, a folyó szám mellé tett csillaggal megjelyeztem, egyébiránt a káptalani Cista signaturájának hiánya is eziránt elég tájékozást nyújtván.

A kivonatok készítésénél a történelmi források nyomozóinak közönségesen követett eljárását tartva szem előtt, az okmányok keletét magának az eredeti okmányoknak szavaival kiírtam, és a kivonat erején az új naptár elvei szerint feloldottam. Ezen eljárást szükségesnek tartottam azért, hogy az okmányok idézésénél azoknak keletében a gyakran tapasztalható kellemetlen ingadozásnak eleje legyen véve.

Ezen jegyzetek készítése alatt tanasztaltam az emberlors változandóságát magam is, tapasztalta munkálatom is, mit egyelőre latin nyelven, és nagyobb méretben dolgoztam ki, és saját költségemen közre bocsátani szándékoztam, de közbe jött nagy akadályok miatt arról, valamint egyebekről is lemondottam, és a vitorlákat egybevonam. Csak a magyar Történelmi Társulat titkárnak kívánságára történhetett az, hogy rövidletben, magyarul látnak e sorok mostan vllágot, melyekkel egyedül czélem a történelmi források ügyének bármi kevéssé hasznát okozni, és azok megismerését s felhasználását könnyíteni.

Ezen levéltári kivonatok készítésénél azon személy vagy testület neve, melytől az okmány közvetlen vagy közvetve ered, mindig első helyen van, s bár a felülelt anyag nem nagy, alig 600 darab, mégis nevezetesebb csoportok domborodnak ki, a mi kitetszik a következő részletekből!

Vannak ezen okmányok között olyanok, melyek

I. Magyar királyoktól erednek,

II. Erdélyi fejedelmektől.

III. Nádoroktól, gubernatorokról, országbíráktól, bánoktól.

IV. Erdélyi vajdáktól.

V. Erdélyi alvajdáktól.

VI. Római pápáktól.

VII. Bibornokoktól és pápai követektől.

VIII. Érsekektől és püspököktől.

IX. Erdélyi püspöki helyettesektől.

X. Az erdélyi káptalantól, mint hiteles helytől eredők.

XI. A váradai káptalantól, mint közhiteles helytől eredők.

XII. A kolosmonostori conventtól, mint hiteles helytől eredők.

XIII. Más hiteles helyektől.

XIV. Szerzetesrendek főnökeiktől.

XV. Közjegyzőktől.

XVI. Erdélyi főesperesektől.

XVII. Különféle tekintélyektől és magán személyektől eredők.

Tekintettel az okmányok tartalmára, a szemle a következő eredményre vezet:

1. Legtöbb okmány van olyan, mi az erdélyi püspökség és káptalan régi birtokviszonyaira vonatkozik. Ilyen a Regestum folyószámai szerint van 263 drb.

2. Tetemes számban szerepelnek perekre, és azok külföldre állására és eredményére vonatkozó irományok, összesen 92 drb.

3. Nagy számmal vannak az erdélyi püspökséget és káptalant érdeklő régi dézma jövedelem iratai, összesen 61 drb.

4. Az erdélyi püspökség és káptalan régi kiváltságos bírói hatalmára és illetékességére vonatkozók együtt 17 drb.

5. Különféle természetű egyházi kiváltságokról szólók 17. drb.

6. Különféle állami kiváltságokról valók összesen 5 drb.

7. Káptalani jövedelmekről és azok felosztásáról szólók együtt 13 drb.

8. Sóbányákból eredő jövedelmekről, összesen tiz drb.

9. Az elégtételadás külföldre neveiről szólnak, huszonhárom drb.

10. Különféle egyházi kinevezések, összesen 26 drb.

11. A szentszékek egyházi illetékességének szabályozására vonatkozó okiratok öt drb.

12. A gy.-fehérvári székes templom későbbi építkezéséről, három drb.

13. Az erdélyi püspöki megye határaitól, három drb.

14. Országos gyűlésre meghívó, két drb.

15. Pápai tizedről szóló nyugta 1 drb.

16. Levéltári Requisitorok személyei, esküje, instructiója, fizetési, külföldre kiváltságai és mentességei 16 drb.

17. Manumissionalis levél 2 drb.

18. Mise és breviarium, temetések ügye, három drb.

19. Magán hagyományok, három drb.

20. Ügyvédrendelő iratok, három drb.

21. Kezességi, biztosítás-védelmi irat, hat drb.

22. Reformatio mozgalmaira mutatók, három drb.

23. Levéltári letétemények, két drb.

24. Magán ügyekről szóló, két drb.

25. Kínestári fiskális javak névsoros kimutatása, 1 drb.

26. Erdélyi püspökök hűség esküje, három drb.

27. Pápai búcsüengedélyek okmánya, hat drb.

28. Nyugta a liber regiusok egykori kiadásáról, egy drb.

29. Kolosvári számadási felmentvény, egy drb.

30. Ereklje engedélyező és hitelesítő levél, egy drb.

31. Kiváltságos oltár állításának oklévele, egy drb.

32. Batthyányi könyvtár és esillagda alapítványi oklevele, egy drb.

33. Szent-Istvánrend adományozásának oklevele 1 drb.

34. Püspöki végrendelet, és az elleni káptalani tiltakozás, két drb.

35. A szamosfalvi templom alapítványi levele, egy drb.

36. Az erdélyi káptalan insigniáinak alapító levele 1 drb. Ime itt van rövid szemléje az erdélyi káptalan irományainak.

Beke Antal.

Temetésen.

Bús zokogást hallok,

Huzzák a harangot;

Temetésre huzzák,

Sirjatok oh muzsák.

Szűzek, ifjak, vének

Koporsót kísérek;

Szomorú csapatja

Szivemet meghatja.

Egyházi disz a fön,

Kereszt a szemfedön,

Koporsóban a holt

Isten szolgája volt.

Leteszik a sirba,

Nincs a ki nem sirna,

Hull a göröngy rája . . . .

Leuke menybe szálla.

Embery Árpád.

Hasonszenvi gyógymód

(Beszély).

Prokupek Sámueltől.

„Similia similibus“.

Hahnemann.

(Vége.)

Benn a szobában örömgrándozások között fogadák a gyermekek atyjukat. „A tata honn! A tata honn!“ Még a két es fél éves Andor is folyton azt gagyogta: „a tata om!“

Volt vidámság, nevetés a kis népség között, midőn a tata is játékkukba elegyedett. Játsoztak lovasdít, hol a tata volt a ló; bujosdít, midőn a tatának is az ágy alá kelle bujnia. —

Végre belefáradtak a játékba, a kis Andor el is szenderedett s a tatának is olyan neheznek vallának szempillái. A két nagyobbik gyermek susogva beszélt s midőn a tata szeméi becsukódtak zajtalanul kilopódoztak a szobából.

A nagyobbik Béla kézen fogta kis nővérét s az utczára léptek. Künn kellemes idő volt, a járókelők zibongtak a té-

reken. A nap már befelé hajlott az égboltozaton s a nap hevért mérsékelte a lanyba keleti szellő. Nagy csoport gyermek üzi játékait. Volt öröm és ujongás mindenfelé. Itt lapdázta, amott versenyt futottak; a közeli parkban meg bujosdít játszottak. A kis testvérpár úgy elnézte őket s olyan szívesen részt vettek volna játékaikban ök is, de hát nem ismerték a játszókat s aztán nagyobbak is voltak azok mint ök. Egyik csoport, hol megállapodának, elüzte őket; a másik meg gunyolta. Most egy más körülmény kötö le az általános erdeeltséget. Nagy csoport katona jött haza a gyakorlatterröl. Elöl a zenekar, harsány indulójától viszhangzottak az utczák, utána a katonáknak végtelennek látszó sokasága. A gyermekek abbahagyták a játékot; mindenki a zenekar után rohant ugrándozva kiabálva.

Béla is megragadva testvérkéjének kezét a néptömeg közé vegyült; kis lábaeszkáikkal nem tudván lépést tartani a többiekkel, majdnem szaladniok kellett folyton. Minő mulatság volt ez!

De a katonák a laktanyához értek, a zenekar elnémult, a tömeg eloszlott s ök ott maradtak egy nagy téren, mely egészen ismeretlen volt előttük. „Menjünk haza már, mert a tata megharagszik!“ szólott a leányka. „Jó lesz biz’ az!“ szólott a fiu s elindultak hazafelé. Csakhogy az utat nem ismerték. Mentek ök azért egyenes irányban.

Fényes ház sorok közé jutottak s anyyi nézni való is volt ott. A fényes kirakatok, szebbnél szebb játékok. Hát még a ezukrász kirakatai, a gyümölcsárusok bodéi; mennyire vonzótták ezek őket s mennyi időt eltöltötenek azok bámulásában!

Ezalatt az estszürkület is beállott, a gázlámpák ezrei is kigyuladtak egymásután az utca sorokon. Fenn sötétkék égről mosolygott le a hold, mintha gunyolni akarná a gázlámpákkal üzött pazarlást. Az utczákon ezren meg ezren tolongtak s köztük a kis testvérpár, de biz ezek már nem voltak valami vidámak, kis lábaeszkáik kimerültek és fájni kezdettek. Róza pityergésre is fordítá a dolgot, de bátyja még bátran tartá magát. „Nézd annál a fordulónál bekanyarodunk s mindjárt honn leszünk!“ De a hogy bekanyarodának uj meg uj ismeretlen utczákba értek, mig végre ott találták magukat a honnan kiindultak: a kaszárnya előtt.

Most már Bélának is elfogyott a bátorsága s ő is sirni kezdett. A járókelők közül egy-egy jobb szívű megállott s részvétellel kérdé a gyermekektől: „miért sirtok?“ Nem sokára egy egész csoport vette őket körül s kérdezcék hol laknak s mi a nevök? Béla ugyan megmondá, hogy őt Bélának s s nővérét Rozának hívják, de ebből aztán senki sem tudható meg lakásukat. Mig végre egy városi rendőr kézen fogá őket s elvezeté a legközelebbi rendőrállomásra.

Midőn atyjuk otthon felébredt az estszürkület is beállott. Mellette fekiúdt a kis Andor esendesen szunyadozva. De a házban szokatlan csend honolt. Hol vannak a gyermekek, hová lehetnek el? A konyhában a eseléd dolgait végzi s mit sem tud róluk. Az atya kinéz az udvarra, bejárja minden zúkat, a gyermekek nincsenek sehol. Ki megy az utczára, körül néz, nem látja őket. Most már nyugtalanzkodni kezd. Megnézi a szomszédoknál s ott sincsenek. A szegeleten gyümölcsös kofa látta órákkal ezelőtt a park felé menni a gyermekeket. Oda siet, nevöket kiabálja, kérdezősködik mindenfelé, minden bokrot megvizsgál s nem találja őket. Haza siet, talán eddig

előkerültek valahonnan. Hiu remény! S az asszony sem került haza. A verejték gyöngyözik az atya homlokán, szivét agályok ezrei lepik el. Kalapját veszi s újból a gyermekek keresésére indul. Futva rohan az utcákon, majdnem minden második embertől kérdezősködik. Ha a homályban kis gyermekeket lát a remény föléled benne „hátha ők azok“, de annál keserűbb a csalatkozás. Így bolyong utazáról-utazára s majdnem félőrülten s a roskadásig kimerülten ér haza. Neje még nines hon s a gyermekeknek sincs semmi nyomuk. Ijesztő gondolatok rémitik. Eszébe jutnak a rémtörténetek a korbórló cigányokról, kötélhányósokról, kik gyermekeket szoktak rabolni s aztán a szerencsétlenségek száz meg száz különféle nemei. Most nyílik az ajtó s neje lép azon be. „Jó estét édes férjem, bocsáss meg, hogy egy kicsit elkéstem! Jól viselték e magukat a gyermekek?“ De látván férjének dult vonásait, elhült a szó ajkán s halotthalványság lepi el arcát, csak e szókat rebegi: „gyermekeim! oh szólj az égre mi történt velük?“ „Nem találok sehohol őket, elvesztek“ rebegi a szerencsétlen férj s nejéhez rohan, ki eszméletlenül terült el a földön. —

Az esemény hire gyorsan elterjedt a szomszédságban s a szoba nem sokára telve lett résztvevő szomszédokkal és szomszédnőkkel. Egyik siránkozott, a másik jajgatott s a harmadik rémületesebb rémületesebb felvetésekkel ijesztgette az atyát. A zűrzavar általános, miguen egy stentori hang a figyelmet magára voná. „Mi történik itt“ kiáltott a belépő, egy katonás kinézésű öreg ur, a nőnek atyja. Tizen is kezdik egyszerre elbeszélni a dolgot. „Hát ez a nagy baj, hát ezért vagytok kétségbeesve? Gyermekek vagytok-e mind vagy eseteket veszítettetek el? Volt e valaki a rendőrségnél, bejelentette e valaki ott az esetet? Oh ti ügyetlenek!“ szólott és elrohant.

Otthon ezalatt a férj a kétségbeesés óráit élé, neje még mindig önkívületben, mig az ő atyai szivét a leggyötrőbb aggodalmak marezangolák. A percek óráknak tetszének, az idő ólomlábban haladt. Végre elérkezett gyötrelmeinek is határa, az ajtó nagy zajjal kinyílt s belép azon a nagyatya karján a kis leánykát hozva, kezével a fiúcskát vezetve. „Tata, mama!“ hangzott a gyermekek ajkáról s örömpeszevő rohantak szülőik karjai közé.

Ki írhatná le a szülők örömet? Göresösen ragadák meg s vonák keblökre gyermekeiket, esőkjaikkal halmozák arcaikat s örömkönyveikben fuldokolva a leghizelgőbb szavakkal dédelgették őket.

S midőn a szomszédok eltávoztak; midőn az érzelmek viharai lecsillapodtak; egymást átkarolva oda állottak gyermekeik nyughelye elé. Szótalanul néztek a kis ártatlanokat, kik elfáradva a kiállott sok bolyongásban, mély álomba szenderültek. Talán szivük, lelkük szótalan, de mély hála imárebegett a jó atyához fenn az égben, ki megőrizé a gyermekeket a veszedelmektől s így szülői szivüket is az önvád és bának keserveitől. Végre a férj megszegyenülten, mintegy önmagát vádolva szólott: „Hanyag öre voltam gyermekeimnek, bocsáss meg édes nóm akiállott aggodalmak és szenvedésekért!“ „Nekem is bocsánat kérésre van szükségem“ válaszolt a nő „számításból kértelek fel, hogy ügyelj ma gyermekeinkre; szándékosan maradtam ki hosszasabban, hogy te is érezd azegyedül létnek kellemetlenségeit; előre megfontoltam a hasonszenvi gyógymódot, hogy te is ta-

pasztald mily nehéz a gyermekekre vigyázni s mily nem jó teszed, hogy engem és a gyermekeket majdnem minden este magunkra hagysz. Oh de megbántam, hogy ezt tettem“ folytatá sohajtva „s te is bocsáss meg nekem!“

De a hasonszenvi gyógymód mégis használt, a férj uram egészen megváltozott. Nem vonult ugyan vissza egészen a társaságtól, de szabad idejének legnagyobb részét mégis családjá körében tölté ezután. A régi cimborák ugyan valami „papues kormány“-ról is suttognak, de hát a mi barátunk teljesen nélkülozi őket s boldognak érzi magát otthon neje és gyermekei édes körében.

Kisebb közlemények.

— **Primitia Székely-Udvarhelytt.** 1890 január 12. Öröm ünnepe volt folyó hó jan. 12-én a sz.-udvarhelyi szt. f. r. Zárda tagjainak, velök élveztek az örömet, ez ősz székely anyaváros mind azon polgárai, kik szt. Ferencz gyermekei iránt a hit-hideg korban is önzetlen szeretettel tudnak viseltetni. —

Öröm sugárzott a jámbor Atyák arcain, örömtől sugároztak a mi arcaink is, kik az ünnepélyen részt venni szerencsések voltunk. Ők örvendeztek talán azért, mert egy új pályatárral szaporodott az önnemtagadás rögös pályáján haladóknak száma, a mi szemünkben örömkönyveket fakasztott a gondolat, hogy e nappal üldözött egyházunk elszánt harcosainak száma egy elszánt tett-erős harezost nyert. — Valóban méltó is volt örömiünk, mert e nap tartotta esküvőjét egy vőlegény, ki Krisztust választotta jegyesül, — ekkor lépett először a szentek szentjébe tiszt. Korodi (Pál) Berárd szt. f. r. új áldozó-pap, hogy az új szövetség vérontás nélküli áldozatát az ég és föld Istenének először bemutassa. — Már első harangozások zsufolásig megtelt a zárda gyönyörű temploma, melynek tisztasága arról győzi meg a belépőt, hogy az atyák, kik e templom gondját viselik, kik szük csel-lájokban egy ágy, asztal s rozzant székekkel is beérik, lankadni nem tudó erélyvel törekednek Isten templomát a királyok királyához méltó fény és díszben tartani. Tíz órakor a harangok érez nyelveinek zugása közt vonult be az új áldozár Isten templomába nagys. és főtiszt. Jung Cseke Lajos apát-plebános s több paptársainak kíséretében. —

Az oltárhoz érve az új pap szép, sajátos erős hangján kezdte a „veni sanete spiritus“ s mi könyves szemmel folytattuk tovább szivből kérve a kegyelmek osztogatóját, hogy az új áldozártól — a fennsleges hivatal betöltéséhez szükséges kegyelmet soha se vonja meg. — Evangelium után az új pap gyermek-kori játszó — most pap és szerzetes társatdó Bartha Szolán erzsébethvárosi szerz. tanító lépett a szószékre, ki fiatal kora daczára elragadó szónoki hév, alapos készütségről tanuskodó előadással szólott ama nagy áldozatról, melyet hoz a pap akkor — midőn kora fiatalágában lemondva egy hosszú élet örömeiről, melyeket még nem is ismer, elhagyva apát, anyát, testvért, rokont és barátot, elmindent a mi előtte kedves, áldozatul hozza magát az emberiség legszentebb ügyéért, hogy „mindenkinek mindene lehes-

sen". — Azután a szent atyákból szebbnél-szebb idézetekkel gazdag előadásban fejtegette: mi a kath. papság. —

Előadása alatt többször könyvekkel teltek meg a hallgatóknak szeméik s végre midőn megemlékezett az új pap édes apjáról, ki neki életet adott — de kit megismerni megvonta tőle a korai halál, hangos zokogásra fakadtunk s zokogtunk egész az Amenig.

Szónoklat után tovább folyt a szent mise. Itt megint egy szép jelenségnél voltunk tanúi, mikor láttuk, hogy a népet füstölő papok előtt — a szentélybe felállított oltár-
apai padból egy magas alak emelkedik fel, kiben országunk egyik kimagasló alakjára Mtszgos Ugron Gábor országgyűlési képviselőre, ismertünk. — Mi szívből ürvendettünk e jelen-
sége s hiszem, hogy valamint az én, úgy a többi jelenlevők közül is sokaknak fel tört keblükből a fohász: hogy Isten anyi bajsorsot látott drága hazánknak — sok ily hit- s igazságért lángoló csillagot adjon. —

Szent mise után az új pap áldásából részesültünk s ama boldog tudattal távoztunk az Ur hajlékából, hogy éltünk sok tövis és kevés rózsából álló koszorúja egy rózsával ma ismét szaporodott.

Szent mise után, a meghívottak az Ur szeretett asztalától, a szeretház szeretet asztalához gyűltünk, hogy elfogyasz-
szuk, nem mondom lucullusi, hanem a szeretettel fűszergett szerény szerzetesi ebédet. — Hallottunk itt a szeretet érzésétől áthatott szebbnél-szebb felköszöntöket; melyek elsejét Mtsz Ug-
ron G. Ur mondotta. — **XIII. Leó Szentséges Atyánk,** Apostóli királyunk, s a felséges uralkodó házra. — Azután az új-pap Erdély Főpásztorának mondott köszönetet, hogy őt felszentelni kegyeskedett, s egyszersmind a szerzet-rend-
főnökének: ki őt arra méltatta, hogy felszentelésre boesátva lehetővé tette rég ohajtott ezéjárt elérni. — Mtsz Ug-
ron G. Urat Ráduly Lajos márcfalvi plébános ur, nagys Jung Cseke Lajos apát plébános urat pedig a helybeli zárda fő-
nök köszöntötte, megköszönve ama nemes fáradságát, hogy ujonnan felszentelt szerzetes társát az Ur-oltáránál kalauzolni kegyes volt. Majd t. Szabó Ferencz városi polgár emelt poharat, éltetve a primitiás édes anyját. Még sok szép köszön-
tőt hallottunk. Gyönyörrel töltöttek el különösen Emberi Árpád emberséges verses toasztjai; szóval fel lett ott köszöntve mindenki sor, rang s érdem szerint s mi legjobb kedéllyel csak midőn a falon függő másfél százados óra elharangozta a 5-öt távoztunk szt. Ferencz szegény de vendégszeretet s meg-
elégedéssel gazdag asztalától. —

Isten az új áldozárt — Egyháza és szerzetes rendje szol-
gálatára sokáig éltesse!

M. J.

— **Vidéki levél.** Főtisztelendő Szerkesztő ur! Nem mulaszthatom el, hogy — becses engedelmevel kedves lapunkat, a „Közművelődést“ igénybe ne vegyem, hogy abban egy nevezetes eseményről főtisztelendőség és e lap t. olvasóit ne értesítem.

„Sast nemzenek a sasok“ — tartja a példabeszéd. Jobb hasonlatot ez alkalomra nem hozhatok fel, mely a jelen értesítem tárgyát világosabbá tehetné. — Ugyanis méltóságos br. Apor István ur, ki nem rég lakik Abosfalván — oly áldozatot hozott a róm. kath. egyház és haza oltárára, oly alapítványi tett az egyházközség és iskolája számára, mely

által nevét nemesak örök időkre emlékezetessé tette, hanem jótékonyágánál fogva ezen egyházközség minden hívőjét örök hála-ra kötelezte.

Nem akarom ezen ősi székely családnak eredetét, származását, állását, a harez mezején, az egyház, haza és nemzetiség fentartása körül szerzett érdemeit, győzelmi babérait előszámlálni: — elég világosan szól arról a történelem, beszél a székely szájhagyomány. Ezen főnemesi családnak mindenben méltó utódát van szerencsénk a méltóságos báró ur személyében tisztelhetni.

Átlátva ő méltósága, hogy az itteni róm. kath. egyház és iskola mily csekély anyagi erővel rendelkezik és mily elhagyott állapotban van: őseitől öröklött nemes tulajdonságánál fogva örök időkre — tehát törvényes jogutódait is kötelezve — évenként 150 forintot kegyeskedett felajánlani, melyből 100 frtot a plébános ur, 50 frtot pedig a kántortanító élvez. Ezenkívül még felajánlotta, hogy mind az egyházi, mind pedig az iskolai építkezéseknél felmerülő költségek felerészét hordozandja.

Ezekből kifolyólag egyházmegyénk angyallelkű főpász-
tora, nagyméltóságú Lőnhart Ferencz püspök urunk által a méltóságos báró ur az abosfalvi róm. kath. egyházközség kegy-
urává kineveztetett.

Ezen kegyuri okmány f. 14-én nyújtott át ünnepele-
sen, eszmékben gazdag szép beszéd mellett a kikülfölkörüle-
ti főesperes, Ágoston Lajos ur által a helybeli al-
esperes-plébános, főtisztelendő Barra Péter ur, csekély szemé-
lyem és a hívek egyrészének jelenlétében.

Hivatkozván a főesperes ur, hogy voltak hajdan és —
hála a gondviselésnek, vannak most is nemeslelkű nagyjaink, kik nem rettemek vissza az áldozattól, melyet az egyház és haza oltárára a vallás, a művelődés és a közjó érdekében tesznek; a hívek hálaájának adott kifejezést, megköszönve a báró urnak ezen szép és ritka ajándékát s kérve az isteni gondviselést, hogy a méltóságos báró ur drága életét az egy-
ház, a haza s szeretett főuri családja számára az emberi kor legvégsőbb határáig egyszegényben, jólétben és boldogságban fentartsa!

Átvevén ő méltósága a kegyuri okmányt, meleg szavak-
kal köszönte meg kegyelmes főpásztorunknak azt a kegyes-
ségét, hogy őt kegyurrá kinevezni kegyeskedett; s egyszers-
mind kifejezést adott azon örömeinek, hogy ezen szegény egy-
ház kegyurrává lehetett.

Adjon a böles Teremtő ily nemes lelkű, áldozatkész ha-
zafiakot s akkor az egyház és haza fényre derülend! Az Isten éltesse sokáig!

Abosfalva, 1890. Január. 20.

Bakó Elek,
kántortanító.

A NAPI ESEMÉNYEK KÖRÉBŐL.

— **Új Püspökök.** Ő Felsége Dr. Steiner Fülöpöt székesfehérvári, cserneki és tarkeői Dessewffy Sándort pedig csanádi megyés püspökké nevezte ki.

— **Nyilvános köszönet.** A közelebbi időben annyira hatalmaskodó iskola-közösítés és államosítás a többi közt a szarvaskendi róm. kath. hitközséget is megfosztá felekezeti iskolájától. Pedig eltekintve attól, hogy az iskola az egyház édes gyermeke, legalább olyan helyeken, a hol jobbat és a mostani népoktatási törvényeknek megfelelőbbet a község, vagy állam föl nem állíthat, mint az egyszerű felekezeti iskola: ezt mindenesetre érintetlenül kellett volna hagyni, sőt közművelődési szempontból is segíyezni. Itt máskép történt. Két községgel csináltattak egy iskolát, természetesen nem a határ közé, hanem az egyik falu kebelébe, és elfeledték gondoskodni arról, hogy a másik községnek közel 30 mindennapi tanköteles gyermeke részére esőben és hóban, sárban és hidegben előfogatokat rendeljenek, hisz a földből alig ki-látszó ifju polgárok egy órai gyalogolással aligha pontos idő-re jutnak el az iskolába. A mi községünk e szembetűnő nyomorúságán senki sem segít, hisz a más felekezeteknek azelőtt sem volt iskolájok, sőt az állam még kilátással sem keesegtet. Azért alapított a kath. hitközség róm. kath. iskola javára egy takaréknagygyűjtőt, melynek alapjához az erdélyi Püspök ur ő Nagyméltósága megszokott nagylelkűségéhez híven 20 firttal kegyeskedett járulni. Isten, ki a legkisebb gyermeknek adott pohár vizet örök boldogsággal jutalmazza, öntse ki legszentebb áldásának teljességét máre földön is ő Nagyméltóságára.

Ágoston Lajos.

— **Nyilvános köszönet.** — Nem mulaszthatom el e téren is legmélyebb hálámat és köszönetemet kifejezni a saját és szegény elhagyott hűveim nevében Ft. M. Molinár Emerika rozsnói sz. Vincze v. nőzárda házfőnöknőjének azon kegyes figyelméért, melylyel a sáromberki „Jézus sz. szíve“ kápolnájának díszét emelni sietett. A küldött s a meglepetés által mindnyájunknak nagy örömet okozott szép ajándék a következő: 1 ezüstös örök lámpa; 1 ezüstös füstölő, 1 ezüstös tömjéntartó, 1 ezüst tömjénkanál; 1 gyönyörű mise ing, 2 vörös oltárpárna a Szent szív hit, remény és szeretet díszes jelvényeivel; 12 esipkés urtestkendő, 6 drb. kehelytörölő, 6 kehelyfedő lepel, díszesen készítve; 3 drb. vállkendő. — *Retribuere dignare Domine omnibus nobis bona facientibus propter S. Cortuum vitam aeternam!* Sáromberke 1890. jan. 24. Bourdeaux F. Olivér, r. k. plebános.

— **Nyílt kérelem.** Mély tisztelettel kérem e becses lapok olvasóit sziveskedjenek tehetségök szerint akár pénzzel akár egyes egyházi szerelvények adományozásával a sáromberki „Jézus sz. szíve“ kápolnájának felszerelésére segídek-et nyújtani. Sáromberke, a protestansok közzé ékelt legnépesebb filiája N. Ernye plebániának. Ez 7 község központja, melyekben kath. szegény hűveim szétszórva, minden vallási vigasz nélkül tengődnek! Ki annyit ad, mint az evangéliumi szegény asszony, azt is örömmel fogadjuk, mert sok kicsinyből egy nagy lesz. A ft. papság sz. ezélunkat sz. misék elvállalásával is segítheti. Ki ily kegyességre szives lesz

vállalkozni, kérjük alulírtat tudatni. A jó Isten, kinek sz. neve dicsőségére itt — hol legnagyobb szükség van — bár kevés áldozatot hozunk, nem fogja jutalom nélkül hagyni a kegyes jótévket. Ki gyorsan ad kétszeresen ad! Alázatos kérésemet a n. é. olvasók keresztényi igaz szeretetéből ajánlva maradtam mély tisztelettel Sáromberkén (Erdély) 1890. jan. 24. Alázatos szolgáljuk: Bourdeaux F. Olivér s. k. n. emyei r. k. plebános. Várady József s. k. sáromberki főgondnok.

— **Boga Bálint** állami felső-népiskolai igazgató, a csikmegyei hivatalos és gyergyói róm. kath. tanító-egylet elnöke, megyei törvényhatósági biz. tag stb. clete 48-ik, boldog házassága 19; tanítósága 29-ik évében a haldoklók szentségének áhitatos felvétele után f. hó 23-án délután 1/2 óra kor tüdővészben esendesen elszenderült. Benne a tanügynek és a közéletnek egy buzgó munkása hunyt el. Az ő. v. f. n!

— **A „Religio“** lapunk iránt mindenkor tanúsított kiváló jó indulatának megint nemes bizonyítékát adta átvevő egész terjedelmében az elhunyt Andrási István és Éltés Károly apát-kanonokokról írt nekrológunkat. — Fogadja a szives figyelméért a leghálásabb köszönetünket. Mikor az év elején a katolikus lapokat olvasóink bemutatva, akkor is lapunkról igen elismerőleg nyilatkoztak.

— **Az erdélyi róm. kath. irodalmi társulat**

pénztárába fizettek: Kovács Lajos, ptg. 1890-re 5 firt. Varga Sándor, rtg. 1889-re 2 firt. A megyesi szt. Ferenczrendi zárda, elf. 1890-re 4 firt. Kalapács Imre, ptg. 1888-ra 5 firt. Minorita rendház Kolozsvárt, ptg. 1889-re — firt. Both Demeter ptg. 1889-re 2 firt 50 kr. 1890-re 2 firt 50 kr. Sperker Ferencz ptg. 1889-re 5 firt. Hoffmann Mihály, ptg. 1889-re 5 firt. Oláh Antal, ptg. 1889-re 5 firt. Kovács József, ptg. 1889-re 5 firt. Décsy Péter, ptg. 1889-re 5 firt. Zomora Daniel, ptg. 1889-re 5 firt. Schneif József, előf. 1889-re 4 firt. Bajna Ferencz, elf. 1889-re 4 firt. Mártonffy Sándor, elf. 1889-re 4 firt. László Dávid, rtg. 1889-re 2 firt. 1890-re 2 firt. Texe János, elf. 1889-re 4 firt. Tompos Mátyás, elf. 1889-re 2 firt. 1890-re 2 firt. Novák Gergely rtg. 1888-ra 2 firt. 1889-re 2 firt. Kolumbán Ágost, rtg. 1888-ra 2 firt. 1889-re 2 firt. Puskás Tamás, elf. 1889-re 4 firt. Spaller József, rtg. 1889-re 2 firt. Lázár Antal, elf. 1889-re 2 firt. Rettegé Géza, rtg. 1889-re 2 firt. Révai Károly, rtg. 1889-re 2 firt. Fülel Sz. Lajos rtg. 1889-re 2 firt. Sándor Kálmán, rtg. 1889-re 2 firt. Osvát Mózes, rtg. 1889-re 2 firt. Görög Joakim rtg. 1889-re 2 firt. Józsa Sándor, rtg. 1889-re 2 firt. (Folyt köv.)

— **Pályázat.** (2) Alsó-Járában (Torda-Aranyos m.) a róm. kath. kántortanítói állomás, elhalálozás következtében üresedésbe jöven, annak betöltésére ezennel pályázat nyitattik. A kántortanító évi összes jövedelme készpénzben, a stólválal együtt 266 firt 30 kr. Földbirtokban 11 hold 55 □ öl tagosított jó minőségű szántó és 1506 □ öl kaszáló. Van ezek mellett két szoba, egy oldal szoba, konyha és pinézvel bíró szabad lakás. — valamint istálló, sertés öl, veteményes kert és kut az udvaron. Pályázók kántortanítói oklevéllel, keresztelési és szolgálati bizonyítvánnyal felszerelt folyamodványukat f. évi február hó 20-ig az alsó-járai lelkesi hivatalhoz küldjék be, honnan aztán a kerületi esperesi hivatal utján ide felterjesztendőek lesznek. Károlyfehérvárt 1890. Január 30-án. A püspöki hivatal.

Győrffy Gyula képviselő beszéde az országházban f. h. 21-én.*)

E vita folyamában felvetett egy fontos, a közoktatásügygyel konkurrens horderővel bíró nagy kérdés: a katolikus autonomia kérdése is, (Halljuk! Halljuk!) a mely szerény nézetem szerint megérdemli nem csak, de meg is követeli, hogy vele kissé bővebben foglalkozzunk.

Parancsolja ezt a kérdés kivételes helyzete is; mert t. képviselőház a katolikus egyház kétezer éves multjában Magyarországot kivéve a kath. autonomia kérdése soha és sehol ilyen alakban egyáltalán fel nem vetetett, s mint ilyen ma sem létezik. Ilyent sem az egyház dogmái, sem az egyházi kormányzat, sem annak törvényhozása nem ismert soha; de ez az intézmény a katolikus egyház organizatiójában tényleg mégis létezik.

A kérdést természetesen, miután azzal az egyháznak sem törvényhozása, sem kormányzata nem foglalkozott, a kanonisták sem vonták soha vizsgálódásuk körébe, a minek természetes folyamánya az, hogy a kérdéssel sem a hitágazati tantételek alapján, sem pedig a kánonjog ismert forrásainak segítségével tisztába jönnünk nem lehet. S innen van az, hogy mióta a kath. autonomia kérdése hazánkban fölvetetett, annak fogalma, tartalma és létesítése, avagy létesítésének feltételei iránt maguk az egyház kormányzói — értem a püspököket — mind ez ideig egyöntetű megállapodásra jutni nem tudtak, — és így innen van az is, hogy a katolikus episkopatus a magyar kath. autonomiát ez idő szerint sem létesíteni nem akarja, sem azt feltétlenül nem perhorreskálja. Innen van az, hogy a katolikus autonomia fogalmához mindannyian ama várakozást fűzzük, melyet egyáltalában minden autonomiának tulajdonítani szoktunk; és mivel az autonomia minden körülmények közt szabadságot és önkormányzatot jelent a katolikus hivekben az egyház kebelében létesítendő autonomia azon élénk vágyat ébreszti, hogy ezen kérdés, mely ránézve szabadságot és önkormányzatot jelent, a törvényhozás által mihamarább megoldassék. (Helyeslés a szélsőbaloldalon).

És t. képviselőház, teljes meggyőződéselem, hogy a törvényhozás e kérdés megoldása elől többé hosszabb időre nem fog kitérhetni. (Igaz! Ugy van! a szélsőbaloldalon).

Már pedig, ha e kérdés megoldását komolyan akarjuk; ha nem akarjuk a katolikus autonomiát üres jelszóvá törpíteni, és nem akarjuk magunkat, kik ezt komolyan óhajtjuk, ama vádnak kitenni, hogy üres jelszóval igazatunk, mindenek előtt e fogalommal kell egymásközött tisztába jönnünk. (Halljuk!) Ez az oka t. képviselőház, hogy a vita ezen előre haladott stadiumában a t. ház fáradt figyelmét igénybe venni bátorkodom és teszem ezt azon meggyőződésben, hogy véleményemmel én, a ki a világon az egyetlen és egyedül létező autonomiának, az erdélyi status autonomiának éveken át szerény munkása vagyok és ez intézménynek lényegét és gya-

korlati értékét ismerni megtanultam, a kérdés tisztázásához némileg hozzájárulhassak; és teszem azt azon kötelesség érzetből, a minélfogva véleményünket a közjóért, ha arra szükség és alkalom kínálkozik, mindannyian érvényesíteni tartozunk. (Halljuk! Halljuk!)

Tény az, t. képviselőház, hogy a katolikus autonomiát, mint már említeni szerencsém volt, az egyház dogmái és törvényhozása nem ismerik, de ismétlem, organizatiójában ezen intézmény nem ismeretlen. Nem akarom e tekintetben felemlíteni azt, hogy vallásunk isteni alapítójának tanai kezdetben a hívők autonomikus gyülekezésében találták menedéktüket, fényes bizonyítékául az idők amaz örök igazságainak, hogy minden önkény és elnyomás leghatékonyabb ellensúlya mindenkor és mindenütt az önkormányzati szervezetben van. A hívők ezen autonomikus szervezete volt képes a vallás azon egyetemességét megvalósítani, melylyel azt az isteni alapító felruházta; ez a szervezet volt képes a vallás egyetemes elterjesztését az egész világon oly gyorsan létesíteni és biztosítani, mint az tényleg történt.

Azonban a katolikus vallás egyetemességén kívül a vallás alapítónak feladatát is képezte, hogy ezen egyetemeségben a hitegységet biztosítsa. Már pedig az autonomia természetével és lényegénél fogva ezen egységre nézve veszélyes leendett és azért a vallás alapító az egyház szervezetétül nem az autonomikus szervezetet fogadta el, mely állandó veszélye lett volna éppen a hitegységnek, hanem azon hierarchikus szervezetet, mely kizárva minden partikularizmust, egyedül volt alkalmas arra, hogy egy egyetemes vallás hitegységét az egységes törvényhozásban, az egységes kormányzásban és az egységes tanításban biztosítsa, világos, hogy a hitágazati tételeken így felépült róm. kath. egyház egységes szervezetében a helyileg határolt autonomiának többé helye nem lehetett. És mégis, t. ház, a kath. egyház, valahányszor annak szüksége az idők folyamán felmerült, ezt az autonomikus szervezetet mindannyiszor habozás nélkül igénybe vette és be tudta illeszteni saját szervezetébe a nélkül, hogy akár a hitegységet, akár egységes törvényhozói és kormányzói hatalmát megosztania kellett volna. E tekintetben egyszerűen bátor vagyok utalni a szerzetes rendekre, melyeknek organizatiója a legtisztább, a leghamisítatlanabb önkormányzatot nyugszik, a melyhez hasonlót csupán a hellén világ demokratikus alkotmánya mutathat fel. E szerzetes rendek alapszabályaikon kívül, a melyek természetesen pápai megerősítésen nyugszanak senkitől sem függenek, engedelmséggel senkinek sem tartoznak. E szerzetes rendek legtöbbje — mert hiszen a különböző szerzetes-rendek szervezetében is van eltérés — saját maga választja, előljáróit, tartomány főnökét azon a közgyűlésen, a melyen a rendtársak egyenlő aktív és passzív választási joggal vesznek részt és szavazataik által alkotmányos többséggel döntenek. E tartományfőnök kezeli feltétlenül az előjárók közreműködésével az autonomia minden ügyét, kormányozza a rendet, gyakorolja a fegyelmi hatalmat, igazgatja a gazdasági életet és felelősséggel rendtársait kivéve, senkinek sem tartozik. És hogy a demokratikus alkotmány tökéletes legyen, szabály az, hogy a három évre megválasztott tartományfőnök csak ritka, kivételes esetekben választható meg újra. Ha e szerzetes autonomiát megcseréltjük azzal, hogy elvonjuk tőle azon jogokat, — melyek a lelkeskedés-sel járnak, vagyis meghagyjuk az egyháznak az ő kizáróla-

*) Lapunk eddig még országgyűlési beszédet sohasem hozott. Ezt a képviselő ur maga küldötte be. Ezt sem közülük egész terjedelmében, hanem csakis a mennyiben az autonomia kérdésére vonatkozik. T. olvasóink a beszéd tartalmából méltányolni fogják kivételes eljárásunkat. — A képviselő ur társulatunknak tagja és lapunkat a fővárosban készséggel szokta bemutatni látogatóinak. Szerk.

gos jogát, mely őt a lelkiekben hitágazatilag megilleti, ha még ehhez hozzá tesszük a diszciplináris hatalmat, melyet saját pappai fölött gyakorol, akkor előttünk van az a kath. autonomia, melyet lehetők tartok és a mely Erdélyben meg van testesítve. (Helyeslés a szélső baloldalon.) Az erdélyi katolikus autonómiát, t. ház, nem az egyház, melynek szervezésébe és törvényhozásába az egyáltalában nem illik, hanem ép úgy, mint a szervezeteknél, a helyzet kényszere hozta létre. Ezt az autonómiát az erdélyi törvényhozás lehetővé tette és approbálta. Ugyanis volt idő, midőn Erdélyben a kath. vallás üldözött felekezet volt s nem csak püspökét és lelkészeit üzték el, de parochiáikat is feldalták. Ily helyzetben az erdélyi katolikusoknak ha vallásukat egyáltalában gyakorolni akarták, módokról kellett gondoskodniok, hogy ezt tehessék: mert sem lelkészüik nem volt, aki ezt a vallás gyakorlatot teljesítette volna, sem vagyunk nem volt azon költségek fedezésére, a melyek a vallás gyakorlatából okvetlenül felmerültek. Ez a mód kizárólag és egyedül a hitközségi szervezet lehetett.

Az erdélyi katolikusok tehát a helyzet kényszere folytán igénybe vették, meg is csinálták a hitközségi szervezetet, a melyet még azon szabadság után is fenntartottak, a melyet számukra a bevett vallásfelekezetek közötti egyenjogúságnak törvényhozási ténye biztosított. Sőt ezt a szabadságot arra használták föl, hogy a már létesített hitközségi szervezetüket teljesen protestans testvéreik mintájára rendezték be. Megtartották pedig ezt a szervezetet először azért, mert senki sem volt, a ki magát illetékesnek tekintette volna arra, hogy ezt az egyházi szervezetet, mert nem kelyes, ellenezze. De hiába is akarta volna, mert hiszen ezt a szervezetet a nehéz idők tapasztalatai után megtanulták becsülni. De meg kellett tartaniok másodsor azért is, mert senki sem akadt és vállalkozott arra, hogy a hitközség által viselt terheket eszerében a hitközség szervezetért magára vállalja, és az erdélyi püspök, midőn százados távollét után püspöki székét elfoglalhatta és egyházmegyéjében bevezetett egyházközségi szervezetet talált, mindenesetre azon nézet által volt vezéreltetve, hogy helyben kell azt hagynia. Mert, bár megengedem, hogy a püspök hajlandó lett volna ezen jogokat az egyházközségektől visszavenni, de tekintettel arra, hogy azon terheket, a melyeket az élvezett jogok fejében az egyházközségek viseltek, nincs miből és nem lesz miből pótolnia, — így tehát megalakodott a tényleges helyzettel, és az egyházközségek szerzett jogaiban csak annyi változást hozott be, hogy a községek elkészített többé nem a hívők direkt választása hívja meg, hanem a hívők hármas kinevezése folytán a püspök nevezi ki. Az erdélyi hitközségek tehát teljes autonómikus joggal határoznak, végzik el iskolai ügyeiket, fedezik annak költségeit a saját magukra évenként kirovandó adóval, teljesítik az ellenőrzést és ellátják az egyházat minden szükséges teendővel.

Ennek fejében viszont élvezik azon jogot, hogy a lelkészek és egyházi személyek megválasztásába a hármas kijelöléssel befolyanak. Egy ilyen hitközségi szervezettől csak egy lépés kellett az egyházmegyei autonómiához és az erdélyi katolikusok a törvényhozás támogatásával, mely a már régen egyenjogósított hitfelekezetektől ezt meg nem tagadta, ezt a lépést is megtették és Erdélyben minden egyházi beavatkozás ellenére létrejött az erdélyi katolikus autonomia, melynek első alapfeltétele az, hogy az ezen egyházközségleg

szervezett községek, illetőleg híve abban képviselut utján részt vesznek és a melynek jellemző karaktere az, hogy a kétharmad laikus hívekkel szemben a papság esupán egy harmaddal van képviselve.

Nagyon messzire mennék t. ház, ha ez autonómiát részletesen ismertetném: (Halljuk! Halljuk!) működéséből azonban bátor vagyok felemlíteni azt, hogy egy az autonomia létezése, mint annak határozatai Rómától per absolute független.

Mi ezen autonómiában helyi ügyeinket intézzük és szolgáljuk, s nem avatkozunk azon jogokba, melyek a megyés püspököket de jure ordinario megilletik: nem avatkozunk a fegyelem jogkörébe, és miután így a püspökök jogait vitassá nem tesszük: Rómától és a világon mindenkitől függetlenül intézkedünk és létezzünk. És hogy az egyház feje: a római pápa, az autonomia ilyen létezését az egyházi szervezettel összeférhetetlennek nem tartja, s hogy működésével az egyház érdekében maga is meg van elégedve, annak bizonyítékául szolgáljon az, hogy a római pápa évenként a status közgyűlésének atyai áldását küldi, a mi a szentesítésnek oly elfogadott neme, melyet elvitatni nem lehet. (Ugy van! Ugy van! a bal és szélsőbaloldalon).

Ha tehát ez így van, t. ház, akkor valóban nevetségesnek tartom, ha akadnak olyanok is, kik a kath. autonómiában a kulturharez minden vészét látják.

A római kath. autonomia hazánkban igenis jelent kulturharezot, de ezen harezot a magyar nemzeti kultúra érdekében fogja megvívni. (Helyeslés balfelől) a minthogy most is ez az autonomia, élén püspökével, volt az első, mely az erdélyi közművelődési egyletnek szolgálatát felajánlotta. (Élénk helyeslés bal és szélsőbaloldalon). Nem habozom azt is kijelenteni, hogy én a legfőbb kegyuri jog kérdését szigoruan az autonómiához tartozó kérdésnek nem tekintem. (Helyeslések a bal és szélsőbaloldalon.) Tudok képzelní oly autonómiát, mint a hogy az erdélyi is az, mely a legfőbb kegyuri jog érintetlenül hagyásával azzal békében megfér és ha öszinte akarok lenni e pillanatban, kijelentem, hogy én egy oly autonómiát, mely a kegyuri jog és autonomia közti harezot provokálná nem is akarnék ez idő szerint. (Helyeslés bal és szélsőbalfelől).

És most t. ház, legyen szabad, igen röviden arra a kérdésre felelnem, vajjon a katolikus autonomia létesítendő-e? (Halljuk! Halljuk!).

Ha e kérdést az erdélyi és a magyarországi katolikusok szempontjából tekintem, akkor az erdélyi autonomia a magyarországi katolikusokkal szemben oly privilégiumot képez, melyből kizárni a magyarországi katolikusokat a törvényhozásnak nincs joga. (Ugy van! Ugy van! a bal és szélsőbaloldalon.) Ha pedig a törvénybe ígatott vallásfelekezetek közti viszonyosság szempontjából itélem meg e kérdést, akkor a magyarországi katolikusoktól megvont autonómiát oly jogsérelemnek tekintem, melyet a törvényhozásnak — a mire különben őt az alkotmány és egyenes törvény is kötelezi — orvosolnia kell. (Élénk helyeslés a bal és szélsőbaloldalon.)

Mindezek után, t. ház, talán fölösleges is mondanom, hogy én a katolikus autonómiát akarom, annak létesítését lehetők tartom és élénken kívánom (Helyeslés bal és szélsőbalfelől) és ebből kifolyólag azt is felemlítenem, hogy az autonomia létesítésének ama módjával, a melyet a t. miniszter

ur kifejezni méltóztatott egyáltalában egyet nem értek, (Helyeslés a bal- és szélsőbaloldalon). Hiszen, t. ház, a mint bátor valék az egyház egységes szervezetét az imént jelezni, a mely a kényszer helyzet folytán keletkezett autonómiákat mindig készségesen elismerte, de arra, hogy alkotmányos uton az egyház kebelében jöhessenek létre, módot és alkalmat soha sem adott, sőt azt eltöltötte: annál fogva világos az is, hogy az autonómia létesítésének az a módja, a mely szerint Magyarországon a községek létesítsék a községi autonómiát, absolute lehetetlen. (Helyeslés bal- és szélsőbalfelől.)

Miként is lehetne Magyarországon egy oly autonomikus mozgalmat képzelné, a melynek megindítása egyenesen az egyháztól függ, s a melyet egyenesen az egyház szervez és vezet? És ha e nehézségen túltunnók magunkat, akkor kérдем, vajjon a t. minister ur képesnek tartja-e a községet és feltalálja-e az egyes községekben mindazon feltételeket, melyek alkalmassá teyék őt arra, hogy e nagy horderővel bíró százas kérdés megoldja, t. i. rendezze a kegyuri jogot, a mely nem legfőbb kegyuri jog, megállapítsa az egyházközségi adófizetést, az iskola ügyeket, szóval hogy berendezze az egész autonómiát. (Tetszés a bal- és szélsőbaloldalon.)

És ha a minister ur e nehézségeket sem látja, kérдем, vajjon miként gondolja e különböző egyházközségek által létesített autonomikus szervezetnek egységét? (Tetszés a bal- és szélső baloldalon.) Talán a püspök fogja azt az egységet megadni? Akkor az autonómiára nincs szükség. (Igaz! Ugy van! a szélső balon. Egy hang: Akkor nem is kell!)

És most t. ház arra a kérdésre is vagyok bátor megfelelni, vajjon időszerű-e ezen katolikus autonómia létesítése. (Halljuk! Halljuk!) Miután az autonómia szabadság — jogokat és azok biztosítékát tartalmazza, a liberalismus igazi barátai előtt e kérdés egyáltalában fel sem vehető. (Igaz! Ugy van! bal és szélső balfelől.) És én e pillanatban csupán katolikus főpásztorainkat óhajtanám arra figyelmeztetni, hogy rájuk nézve is sokkal ezélszerűbb oly időben létesíteni az autonómiát, midőn erre a híveknek van szükségük és nem elodáznai esetleg oly időre, midőn arra az egyháznak sokkal égetőbb szüksége lehet, mint van ma a híveknek. (Helyeslés bal- és szélsőbalfelől.)

Mindezek után t. ház, ha összefoglalom a katolikus autonómia létesítésére vonatkozó nézeteimet, azon konklusiora jutok, hogy én — a mint említém — azt a módot, melyet erre nézve a minister ur e házban kifejezett helyesnek egyáltalában el nem ismerhetem, sőt annak révén lehetetlenségnek tartom. (Helyeslés bal- és szélsőbalfelől.) Ez uton a t. minister ur a katolikus autonómiához el nem juthat, de igenis eljuthat ez uton — és ebben biztos vagyok — teljesen akarata ellenére — oda, hogy megfogja nyitni a demagogikus izgatások zsilipejeit, melyek ez országot sokkal nagyobb veszélyekkel árasztanak el, mint egy esetleg s kulturbarcz minden réme. (Tetszés a bal- és szélső baloldalon.)

T. ház! Mivel én a katolikus autonómiát az egyház szervezetén belül létesíthetőnek nem tartom, e feladat megoldását okvetlenül a törvényhozástól várom. A törvényhozásnak e kérdést megoldani — mint bátor valék említeni, nemcsak joga, de kötelessége is. (Igaz! Ugy van! a bal és szélsőbalfelől) és miután e kötelesség teljesítésére az idő úgy az állam, mint a katolikusok szempontjából és ezek érdekeire való tekintettel már nagyon is elérkezett, ennél fogva bátor

vagyok a Kamlóssy Ferencz t. képviselő ur által benyújtott határozati javaslatot*) pártolni, mely ez idő szerint egyedül alkalmas eszköze annak, hogy a törvényhozás a katolikus autonómia ügyét kezébe véve, azt óhajtott megoldás elé vezesse. Különben elfogadom a költségvetést. (Zajos helyeslés a szélsőbaloldalon.)

Szeszfogyasztásunk

összehasonlítva más országok fogyasztásával.

E sorok ezélya egyuttal a rendelkezésünkre álló adatok nyomán azt is kimutatni, hogy a szeszes italokkal való viszcslés mily mértékben foly be a büntettek szaporodó számára.

E czél megközelítéséhez pedig tudnunk kell, hogy körülbelöl évenként mennyi szeszt termelünk és mennyit fogyasztunk el.

De egyuttal nem vélünk fölösleges munkát végezni, ha ugyan e szempontból egy kis összehasonlítást teszünk más országokkal és államokkal is.

Magyarország szesztermelése 1888-ban egész augusztus hó végeig 48 079,577 hectoliter szesz fok volt; az ez ezután esedékes terményadó: 5.288,753 frtra rugott.

Ezen termelési összeg hónapok szerint így oszlik meg: Januárban: 7.723,772 hect. fok szeszt termelték, melyért befolyt: 849,560 frt adó. — Februárban: 7.706,813 hect. fok, ezután befolyt: 847,969 frt. — Mártiusban: 7.438,060 hect. fok után 808,187 frt. — Áprilisben: 6.425,109 hect. fok után 706,762 frt. — Májusban: 5.850,118 hect. fok után 643,513 frt. — Juniusban: 5.531,548 hect. fok után 608,470 frt. — Juliusban: 5.425,372 hect. fok utá 596,790 frt. — Augusztusban pedig az összes termelés kitétt: 1.977,295 hect. fokot, befolyt: 217,502 frt adó.

A következő négy hóra eső adatot, mely nem jutott kezemhez, hozzátéve az előző hónapokra eső részletekből kiszámítva, mintegy 18.784,343 hect. fokra lehet tenni, mely után befolyt volna: 2.066,275 frt adó; vagyis az egész év folyama alatt termeltetett körülbelöl: 66.853,910 hectol. fok, melyért befolyt: 7.355,628 frtnyi adóösszeg.

Ebből kitünik, hogy 1888-ban legtöbbet termeltek január hóban, legkevesebbet augusztusban. Ugyanesak 1887-ben az egész országban augusztusban termeltek még: 5 millió 976,455 hectoliter fokot, melyért 657,410 frt jövedelem folyt be.

A szesztermelésnek ezen megeszappanása, mely augusztus hóban mutatkozik, kétségtelemül az 1888 augusztus elsején életbe lépett új szeszadótörvény következménye.

A kormány az új szeszadó felemelésével 12 millió frt bevételt helyezett évenként kilátásba, de ez a letelt egy év alatt messze elmaradt, mert a szeszfogyasztás egy év óta nagyon alászállt.

Keleti Károlynak „Magyarország élelmezése“ című munkája szerint, melyet a m. tud. akadémia ülésén (1886) olvasott fel- a szeszes italok fejenkénti átlag fogyasztása ez:

	borban		pálinkában		összesen	
Egy német abs. többs. megy.	40.07 liter.	14.53 lit.	55.50 lit.			
26 magyar többségű megyéb.	31.57 „	21.44 „	53.01 „			
11 Oláh többségű megyében	13.98 „	26.48 „	40.46 „			
6 tot többségű megyében	6.40 „	20.12 „	34.53 „			

*) K. F. utasítani kérte a minister, miszerint a kath. kongressus által 1877. márcz. 29-én elfogadott s ő felségének jóváhagyás czéjjából ányújtott elaborátumot, vagyis az 1869—71. évi kath. kongressus munkáitai tanulmánya tárgyává teyge s legközlelebb erről az országgyűlésnek jel mést tegyen. — A minister kijelentette, hogy az autonómiára nézve még ez évben tesz kezdeményező lépéseket; a mely nyilatkozat után K. határozati javaslatát nem bocsátotta szavazás alá. Gyórfy beszéle a határozati javaslat előterjesztése s a ministeri nyilatkozat közé esvén, azért szól így K. határozati javaslatáról. Szerk.

Ime, itt faj és nemzetiség szerint látható, hogy mennyi szeszfogyasztás esik egy lélekre. Ha a magyart, mint a magyar állameszme vezérelemét és képviselőjét vesszük föl, látszik, hogy egy magyar emberre átlag 31.57 liter bor, 21.44 liter pálinka, vagyis összesen 33.01 liter szeszital esik. — E szerint egy magyar család, mely 5 tagból áll évenként átlag 265.05 liter szeszitalt fogyaszt el.

De lássunk egyes részleteket is.

Barsvármegyében pl. 605 koresma van, melyekben 9011 hektoliter bor, 1592 hctl. sör és 10,500 hctl. pálinka fogy el. Tehát a gyermekek és nők betudásával esik minden lélekre 15 liter szeszital. Ebből 8 liter pálinka. Ez a koresmákon. De ezeken kívül még ennyi fogy el, pedig Barsvármegye nem áll első helyen az iszákosság terén. (H. El. 1888. 13 sz.)

Keleti szerint „A német és magyar a szeszitalokban többet fogyaszt az országos átlagnál, de sokkal több bort, mint pálinkát iszik; az oláh és tót ellenben több pálinkát iszik, bár lakóik száma kevesebb; a szeszital ezeknél erősebb és egészségtelenebb.

Az ország szíve s a Tisza mente fel Abauj-Tornán felül a hegyaljaig erős borfogyasztók épügy mint a Dunán túli megyék nagy része. Ellenben az Érmellék például és Erdély kitünő bortermésők mellett is csekélyebb fogyasztók.“ Továbbá: „a bortermő vidéken is az erősebb pálinkaivás szorítja háttérbe a borét, míg a bort nem termő vidékeket általában, mint az egész felföldet, a magyar erdélyi határhegységet s az Erdélyt kerülő Kárpátok széleit erős pálinkafogyasztás jellemzi.

Példánl: az én 1600 lélekből álló székely községem, — mely anyagi és erkölesi tekintetben pedig nem áll az utolsók közt — 1886-ban fejenként átlag 28.62 liter szeszitalt fogyasztott és pedig 24.30 liter pálinkát és 4.25 liter bort. (A borhoz van számítva az összesen elfogyott 2 hektol. sör.)

A hol a pálinkafogyasztás nagyobb, ott kevesebb a boré s viszont.

Fentebb már említettük, hogy a szegénység egyik ürügy és alkalom a szeszitalokkal való visszaélésre.

„Általános jellemzésül mondható — mondja Keleti is, hogy a szegényebb megyék erős pálinkafogyasztást tüntetnek fel, míg a gazdagabb megyék inkább bor által elégitik ki szeszitalbeli szükségleteiket.

Keleti ezen adatait nagyban megerősítik azon, nyári munka-időn legújabbban gyűjtött tapasztalati adatok, melyek szerint Erdély kárpát-hegylánc alji sok megyéjében pl. Csik- és Háromszék-megyékben egy férfi napszámos — nem ritkán nő is — naponként átlag a munkaadó által az étkezési időben 4—5 ször kiszolgáltatta egy félliter (0.5) pálinkát iszik.

E félliter főleg vasár- és ünnepnapokon, valamint a kalákák alkalmával megszokott 3—4 szerzettni. Ez így egy év alatt átlag 150—300 liter pálinkát tenne ki. — E mennyiséget pedig még nem az úgy nevezett részesedések fogyasztják el. — Igaz e pálinka gyenge és egészségtelen. — De hogy ez tény, bárki begyőződhetik a Székelyföldön és Erdély több vidékén aratás, cséplés s más munkák alkalmával.

Noha itt egyesekről van szó, de azért a fogyasztás ropant mennyiségre rug.

Nálunk 26.593 koresma van. Ez pedig népességi és lakossági viszonyainkat tekintve valóban óriási szám. — Igen. Valóban kíváncsiak is lennénk rá, hogy mit mondana koresmáink e számához akár a belga, akár az orosz, akár az angol, akár az oláh, akár az olasz, akár a svéd, akár a francia vagy bármelyik minster, midőn nem is az egyes kis és nagy városok, falvak utcáin, hanem csak a budapesti Dunaparton és kerepesi uton végig haladva, látna koresmák és pálinkás boltok és bodék rengeteg számát?

Nó és hát ahhoz, ha látnák, hogy nálunk a heti vásár- és sokadalommal bíró községek és városokban minden háznál bor és különféle faju szesz mérés, de egyuttal szesz pancsolás és méregkeverés van?

Csak a pancsolás és keverés, mi a szeszbe vegyítették, s mi a statisztikai adatokból ki szokott maradni, — bizonyára nagy fogyasztási mennyiséget képez.

A fogyasztásról lévén szó itt még fel kell említenünk, hogy az ipari szeszfeldők az utolsó években az új szeszadótörvény életbe lépéseig 747.086 hektoliterért fizettek adót, tényleg azonban 931,871 hektoliteret termeltek.

Ezután 540,000 hektoliteret fognak égetni a kisebb adótétel szerint, melyhez a legjobb esetben 32,000 hektoliter jő. Vagyis a legjobb esetben az ipari gyárak, — ha a mezőgazdasági gyárak nem is szaporodnának — ezután 359,870 hektoliterrel kevesebbet fognak égetni a kis adótétel mellett, azaz a 931,871 hekt.-ból leesik 359,870 hektoliter.

A kis szeszfeldők egyikének sem kell kevesebbet termelnie, mint naponként négy hektoliter. Ez pedig, mint minimum egy év alatt 1460 hektoliteret tesz.

Ezekben lenne a mi szesz termelésünk és fogyasztásunk itt röviden jelezve a pálinka szeszt illetőleg. Mi összevetve a bor, sör stb. czimeknél érintett termelési mennyiséggel tárgyunkhoz képest elég világos képen tünteti fel szeszfogyasztásunkat. Mi azonban inkább a külföldi fogyasztásával összehasonlítva még világosabban ki fog tűnni. — Mire nézt álljanak az alábbiak.

És pedig az alább felhozandó európai országok és államok fogyasztásával szemben feltüntetendő ellentétül álljon első helyén Khina — ugyanis: Khinában — mint a hírlapokban közölt adatokból látszik — ritka a részeg ember. — Mi ennek az oka? Az, hogy nincsen részegítő italuk. Egyetlen szeszital náluk a rizsből főzött szamzon, melyet azonban nem tudnak megtisztítani a kozmás olajtól, úgy, hogy kevés mennyiség is égést okoz a gyomrukban s megpirítja arcukat, mielőtt még megittasulnának. A kozmás olaj miatt nem érik az ital zamatját. Izlésök nem fejlődött ki. Innen van, hogy nem kívánják a szeszitalt úgy, mint nálunk Európában, a hol annyiféle illatos és fűszerezett pálinkából válogathat az ember. (Sz. K.)

Igen bizony. S hogy másképp áll nálunk Európában a dolog kitünik pl. Belgium stb. államok fogyasztásából.

(Folyt. köv.)

Kiadja: Az erdélyi róm. kath. irodalmi társulat. Felelős szerkesztő: PAL ISTVAN.
Szerkesztőtársak: Dr. CSERNI BÉLA, PÁL ANTAL, STRAUBERT ÖDON, ZLAMAL AGOST.

Nyomott Papp és Ferdinándnál a püsp. lyc. nyomdában Gyulafehérvárott.